

Pluto-ensemble

Marnix De Cat · artistieke leiding

Misericordia

• zondag 17 september | KAPEL ZUSTERS ONDER DE BOGEN | 13.30 - 14.30 uur

Benedict de Opitiis ca. 1476-1524

· Sub tuum praesidium

Heinrich Isaac ca. 1450-1517

INTROITUS · Misericordia Domini / Exsultate iusti

uit *Choralis Constantinus* (proprium 3^e zondag van Pasen)

Missa 'Misericordias Domini' (Petrucci, 1506)

· Kyrie
· Gloria

ALLELUIA · Surrexit pastor

uit *Choralis Constantinus* (proprium 3^e zondag van Pasen)

Missa 'Misericordias Domini'

· Credo

Josquin des Prez 1440/1445-1521

· Salve regina

Heinrich Isaac

Missa 'Misericordias Domini'

· Sanctus & Benedictus
· Agnus Dei

COMMUNIO · Ego sum pastor bonus

uit *Choralis Constantinus* (proprium 3^e zondag van Pasen)

Cristóbal de Morales 1500-1553

· Sub tuum praesidium

Pluto-ensemble

Sarah Van Mol sopraan

Marnix De Cat altus & artistieke leiding

Charles Daniels tenor

Harry van der Kamp bas

Voor de kathedraal van Konstanz componeerde Heinrich Isaac de monumentale motettencyclus *Choralis Constantinus*. Het Pluto-ensemble zingt daaruit de wisselende gezangen voor zondag *Misericordia Domini*, de 3^e zondag van Pasen, en combineert deze met de vaste gezangen van Isaacs *Missa 'Misericordias Domini'*.

Misericordia

Componist naast keizer op de Rijksdag

Wie wel eens naar het Bodensee op de grens van Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland is gereisd, kent wel het weidse, overweldigende uitzicht, de schilderachtige eilanden en de historische cultuursteden, zoals het Oostenrijkse Bregenz met zijn beroemde Festspiele en de Duitse universiteitsstad Konstanz. Die laatste stad was in 1507 de ontmoetingsplaats van talrijke bestuurders en politici uit het Heilige Roomse Rijk. De Habsburgse keizer Maximiliaan I (1459-1519) had hen uitgenodigd voor de historische Rijksdag, die werd gehouden van 30 april tot 26 juli. Tijdens die vergadering werd overlegd over grondwettelijke zaken die het immense rijk, dat vrijwel heel Centraal-Europa en aangrenzende gebieden besloeg, bijeen moesten houden

en verdedigen tegen vijandelijke krachten. Eerder waren er immers opstanden geweest in Gent, waar Maximiliaan enige tijd gevangen was gehouden. Maar ook waren er aanvallen op het rijk in Frankrijk en Italië die leidden tot jarenlange oorlogen. In de Zuidelijke Nederlanden benoemde Maximiliaan daarom kort voor de Rijksdag zijn dochter Margaretha van Oostenrijk als landvoogdes om vanuit haar hof in Mechelen de orde te bewaken.

Tussen Florence, Innsbruck en Wenen

Aan de zijde van keizer Maximiliaan I was zijn hofcomponist Heinrich Isaac (ca. 1450-1517) vanuit Wenen meegereisd naar Konstanz. Isaac was destijds een van de beroemdste, veelzijdigste en meest vruchtbare toondichters in Europa. Geboren in de Zuidelijke Nederlanden, misschien Vlaanderen of Brabant, behoorde Heinrich Isaac tot dat indrukwekkend legertje van muzikale talenten dat uitzwermd over zuidelijk en midden-Europa en omstreeks 1500 de-

Maximiliaan I te midden van zijn musici

cennia lang van invloed was op de artistieke renaissance in Italië en elders in Europa. Isaac was een typische musicus van zijn tijd, een fervent reiziger en nieuwsgierig naar alle muzikale stijlen. Tussen het Florence van zijn machtige adellijke opdrachtgevers De' Medici en het Heilige Roomse Rijk vond hij zijn thuis ook in steden als Torgau, Neurenberg, Innsbruck, Wenen of Konstanz. Als componist van missen en motetten, maar ook van wereldlijke chansons en madrigalen in het Frans en Italiaans was hij een van de peilers van de ontwikkeling van de meerstemmige muziek in noordelijk Europa en in veel opzichten de gelijke van zijn oudere tijdgenoot en voorbeeld Josquin des Prez.

Choralis Constantinus

Van de kathedraal van Konstanz kreeg Heinrich Isaac tijdens de Rijksdag de opdracht een serie motetten voor de wisselende delen van de mis (het proprium) te schrijven voor speciale kerkelijke feesten en hoogdagen, waaronder Kerstmis, Mariafeesten, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren. Die serie zou over de jaren uitgroeien tot de imposante *Choralis Constantinus*, die meer dan 375 polyfone motetten naar gregoriaanse gezangen bevat voor de introitus, het alleluia en de communicatie. De collectie werd later door Isaacs leerling Ludwig Senfl aangevuld en verscheen omstreeks 1550 postuum als Isaacs magnum opus in druk in drie delen.

Aan de monumentale omvang van de *Choralis Constantinus* is af te lezen hoe groot destijds de rol en betekenis van de muziek voor het keizerlijke hof was. En natuurlijk voor het prestige van keizer Maximiliaan I, die zich zo aan de wereld kon tonen als een groot mecenas van de kunsten, zoals hij dat ook deed met zijn beroemde portret door Albrecht Dürer. Een moderne uitgave verscheen in de serie *Denkmäler der Tonkunst in Österreich*, in 1906 uitgegeven door Anton Webern als onderdeel van zijn proefschrift aan de Universiteit van Wenen.

Zondag van barmhartigheid

Dit programma bevat een handvol werken uit de *Choralis Constantinus*, die zijn gecomponeerd voor de tweede zondag na Pasen (ook wel de derde zondag van Pasen). In de katholieke kerk heet deze zondag 'Misericordia Domini' (de barmhartigheid van de Heer), naar de begintekst van de introitus (het intredegezag van de mis), die

bestaat uit de verzen 1, 5, en 6 uit Psalm 33. Die gezangen, gebaseerd op gregoriaanse melodieën, zijn hier verenigd met Isaacs *Mis* met dezelfde naam, als een soort reconstructie van de complete mis met de vaste (ordinarium) en wisselende delen (proprium). En dat alles onder de paraplu van het thema van dit festival: *Misericordia* ofwel Barmhartigheid.

De *Missa 'Misericordia Domini'* is niet gebaseerd op een gelijknamig motet uit de *Choralis Constantinus*, maar op een wereldlijk, aristocratisch lied. Muziek van een genre dat Heinrich Isaac om zich heen hoorde aan het hof van Lorenzo De' Medici in Florence en waarin hij ook zelf componeerde. Het is een zogenaamde *frottola*, op de tekst 'In focho, in focho la mia vita passa' (In vuur, in vuur verstrikt mijn leven). Vermoed wordt dat hij daarvoor niet die *frottola* zelf gebruikte, maar een motet dat Jean Mouton erop baseerde en dat verloren is gegaan.

Een andere mogelijkheid zou zijn, dat Isaac een contrafact van de *frottola* gebruikte, dus dezelfde muziek maar met de tekst van psalm 42. Veel wijst erop dat Isaac de mis dus in Florence componeerde, mogelijk voor de Confraternità di Santa Barbara (de broederschap van de heilige Barbara).

Drie tijdgenoten

Behalve van Heinrich Isaac is in dit concert toepasselijke muziek te horen van drie andere componisten en tijdgenoten van hem. Zo komt tweemaal het Mariagezang *Sub tuum praesidium* tot klinken, waarschijnlijk de oudste van de vijf bekende Maria-antifonen. De eerste versie is van Benedictus de Opiitiis, in 1515 in Antwerpen verschenen in *Lofzangen*, een bundel ter ere van keizer Maximiliaan en zijn kleinzoon Karel V. De tweede is het afsluitende werk van dit concert, geschreven door Cristóbal de Morales, een van de belangrijkste componisten uit de grote bloeiperiode van de katholieke kerkmuziek op het Iberisch schiereiland. Destijds voerden Maximiliaans kleinzoon, de in Gent geboren Karel V (1500-1558) en diens zoon Filips II (1527-1598) vanuit Spanje hun bewind over 'het rijk waar de zon nooit ondergaat'. Karel liet muziek van onder meer Josquin des Prez in Spanje uitvoeren door zijn Capilla Flamenca (Vlaamse Kapel) onder leiding van de Vlaming Nikolaas Gombert. Cristóbal de Morales zag zichzelf als de opvolger van Josquin des Prez en opereerde vanuit het Zuid-Spaanse Andalusië.

Ook van Heinrich Isaacs landgenoot Josquin des Prez is in dit concert een wondermooi Mariagezang te horen, de begroeting van Maria, een smeekbede om bescherming en steun, het *Salve regina*. Dit motet is een ware *tour de force* van imitatief (nabootsend) contrapunt, omdat Josquin de hele gregoriaanse antifoonmelodie in versierde vorm in de bovenstem door het werk laat lopen, maar tegelijk de eerste vier noten van de melodie op het woord ‘Salve’ steeds herhaalt in de tweede stem. Daardoor

kreeg dit motet een ereplaats in een muziekboek voor de Maria-‘Salve’-diensten in de kathedraal van Sevilla in 1550, het jaar dat ook Heinrich Isaacs *Choralis Constantinus* in druk verscheen. Zo schudden de twee vermaarde Zuid-Nederlandse wereldburgers en grootmeesters van de vocale meerstemmigheid elkaar in dit programma alsnog de hand.

Clemens Romijn

Benedict de Opiitiis

Sub tuum praesidium

Sub tuum praesidium confugimus,
Sancta Dei Genitrix.
Nostras deprecationes ne despicias
in necessitatibus nostris,
sed a periculis cunctis
libera nos semper,
Virgo gloriosa et benedicta.

Onder Uw bescherming zoeken wij toevlucht,
Heilige Moeder Gods.
Versmaad onze gebeden niet
in onze nood,
maar verlos ons altijd
van alle gevaren,
O, glorierijke en gezegende Maagd.

Dominica Misericordia Domini · 3e zondag van Pasen

Heinrich Isaac

INTROITUS · Misericordia Domini, uit *Choralis Constantinus*

Misericordia Domini plena est terra, alleluia.
Verbo Dei coeli firmati sunt, alleluia.
Exsultate justi in Domino;
rectos decet collaudatio. Alleluia.

De genade van de Heer vervult heel de aarde, alleluia.
Door zijn woord zijn de hemelen gemaakt, alleluia.
Verheft, vromen, met jubel de Heer,
wel voegt de oprechten een loflied. Alleluia.

KYRIE · uit *Missa ‘Misericordias Domini’*

Kyrie, eleison.
Christe, eleison.
Kyrie, eleison.

Heer, ontferm U over ons.
Christus, ontferm U over ons.
Heer, ontferm U over ons.

GLORIA · uit *Missa ‘Misericordias Domini’*

Gloria in excelsis Deo,
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te. Benedicimus te.
Adoramus te. Glorificamus te.
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.

Eer aan God in den hoge,
en vrede op aarde aan de mensen die Hij liefheeft.
Wij loven U. Wij prijzen U.
Wij aanbidden U. Wij verheerlijken U.
En zeggen U dank voor Uw grote heerlijkheid.

Domine Deus, Rex caelestis, Deus Pater omnipotens.
Domine Fili unigenite, Iesu Christe.
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.
Qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram.
Qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis.
Quoniam Tu solus Sanctus. Tu solus Dominus.
Tu solus Altissimus, Iesu Christe,
cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

ALLELUIA · Surrexit pastor, uit *Choralis Constantinus*

Alleluia: Surrexit pastor bonus,
qui posuit animam suam pro ovibus suis,
et pro suo grege mori dignatus est.

CREDO · uit *Missa 'Misericordias Domini'*

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,
factorem caeli et terrae,
visibilium omnium et invisibilium.
Et in unum Dominum Iesum Christum,
Filium Dei unigenitum,
et ex Patre natum ante omnia saecula.
Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
genitum, non factum, consubstantialem Patri:
per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines et propter nostram salutem
descendit de caelis.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto
ex Maria Virgine,
et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis
sub Pontio Pilato; passus et sepultus est,
et resurrexit tertia die, secundum Scripturas,
et ascendit in caelum,
sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est cum gloria,
iudicare vivos et mortuos,
cuius regni non erit finis.

Heer God, hemelse Koning, God almachtige Vader;
Heer, eniggeboren Zoon, Jezus Christus;
Heer God, Lam Gods, Zoon van de Vader;
Gij, die wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons.
Gij, die wegneemt de zonden
der wereld, aanvaard ons gebed.
Gij, die zit aan de rechterhand van de Vader,
ontferm U over ons.
Want Gij alleen zijt de Heilige. Gij alleen de Heer.
Gij alleen de Allerhoogste: Jezus Christus, met de
heilige Geest in de heerlijkheid van God de Vader. Amen.

Alleluia: De goede herder is opgestaan,
die zijn ziel neerlegde voor zijn schapen
en voor zijn kudde was hij waardig te sterven.

Ik geloof in één God, de almachtige Vader,
Schepper van hemel en aarde,
van al wat zichtbaar en onzichtbaar is.
En in één Heer, Jezus Christus,
eniggeboren Zoon van God,
vóór alle tijden geboren uit de Vader.
God uit God, licht uit licht,
ware God uit de ware God.
Geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
en door Wie alles geschapen is.
Hij is voor ons, mensen, en omwille van ons heil
uit de hemel neergedaald.
Hij heeft het vlees aangenomen
door de Heilige Geest uit de Maagd Maria,
en is mens geworden.
Hij werd voor ons gekruisigd,
Hij heeft geleden onder Pontius Pilatus en is begraven.
Hij is verrezen op de derde dag, volgens de Schriften.
Hij is opgevaren ten hemel;
zit aan de rechterhand van de Vader.
Hij zal wederkomen in heerlijkheid
om te oordelen levenden en doden.
En aan zijn Rijk komt geen einde.

Et in Spiritum Sanctum,
Dominum et vivificantem:
qui ex Patre Filioque procedit.
Qui cum Patre et Filio
simul adoratur et conglorificatur:
qui locutus est per prophetas.
Et unam, sanctam, catholicam
et apostolicam Ecclesiam.
Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.
Et exspecto resurrectionem mortuorum,
et vitam venturi saeculi. Amen.

Josquin des Prez

Salve regina

Salve regina misericordiae,
vita, dulcedo, et spes nostra, salve.
Ad te clamamus, exsules filii Hevae.
Ad te suspiramus, gementes et flentes
in hac lacrimarum valle.
Eia, ergo, advocata nostra, illos tuos
misericordes oculos ad nos converte;
et Iesum, benedictum fructum ventris tui,
nobis post hoc exilium ostende.
O clemens, O pia, O dulcis Virgo Maria.

Heinrich Isaac

SANCTUS & BENEDICTUS · uit *Missa 'Misericordias Domini'*

Sanctus, sanctus, sanctus,
Dominus, Deus Sabaoth.
Pleni sunt caeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.
Benedictus, qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

AGNUS DEI · uit *Missa 'Misericordias Domini'*

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
dona nobis pacem. Amen.

Ik geloof in de Heilige Geest,
die Heer is en het leven geeft,
die voortkomt uit de Vader en de Zoon;
die met de Vader en de Zoon
tezamen wordt aanbeden en verheerlijkt;
die gesproken heeft door de profeten.
Ik geloof in de éne, heilige, katholieke
en apostolische Kerk.
Ik belijd één doopsel tot vergeving van de zonden.
Ik verwacht de opstanding van de doden,
en het leven van het komend Rijk. Amen.

Wees gegroet, koningin van barmhartigheid;
ons leven, onze vreugde en onze hoop, wees gegroet.
Tot u roepen wij, ballingen, kinderen van Eva;
tot u smeken wij, zuchtend en wenend
in dit dal van tranen.
Daarom dan, onze voorspreekster,
sla op ons uw barmhartige ogen;
en toon ons, na deze ballingschap,
Jezus, de gezegende vrucht van uw schoot.
O goedertieren, o liefdevolle, o zoete maagd Maria.

Heilig, heilig, heilig,
de Heer, de God der hemelse machten.
Vol zijn hemel en aarde van Uw heerlijkheid.
Hosanna in den hoge.
Gezegend Hij die komt in de naam des Heren.
Hosanna in den hoge.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons.
Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons.
Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
geef ons de vrede. Amen.

COMMUNIO · Ego sum pastor bonus, uit *Choralis Constantinus*

Ego sum Pastor bonus, alleluia.
et cognosco oves meas,
et cognoscunt me meae. Alleluia.

Ik ben de goede Herder, alleluia.
en ik ken mijn schapen,
en de mijnen kennen mij. Alleluia.

Cristóbal de Morales

Sub tuum praesidium

Sub tuum praesidium confugimus,
Salvator hominum:
succure, Domine, et miserere populo tuo,
ne deshereditatem tuam in perditionem
propter peccata nostra,
Esto nobis refugium:
libera nos et ripe nos de angustiis,
quibus nunc premimur.
Doce nos, Domine, facere voluntatem tuam,
et tuis sanctis praeceptis obedire,
ne unquam dominantur inimici nostri,
qui maligna loquuntur super nos.

Onder Uw bescherming zoeken wij toevlucht,
Redder van de mensen:
geef hulp, o Heer, en heb medelijden met uw volk,
opdat uw onterving niet wordt vernietigd
vanwege onze zonden.
Wees onze toevlucht:
verlos ons en red ons uit de benauwdheid
waarmee we nu worden geconfronteerd.
Leer ons, o Heer, uw wil te doen
en uw heilige geboden te gehoorzamen,
zodat onze vijanden, die slechte dingen tegen ons
spreken, ons nooit zullen overheersen.

Marnix De Cat en Pluto-ensemble

Biografieën

Pluto-ensemble

Het Pluto-ensemble, opgericht in 2009, is een variabel vocaal ensemble dat zich toelegt op uiteenlopende genres, van middeleeuws tot hedendaags en van zuiver vocale polyfonie tot minimal music, met Marnix De Cat als inspirator, dirigent en/of zanger.

Met ensemble il Gardellino heeft het Pluto-ensemble uitvoeringen gegeven van Bachs *Johannes-Passion*. Ook heeft het gezelschap meerdere projecten met het Hathor Consort gerealiseerd, waaronder *Voyces & Viols* tijdens Musica Sacra Maastricht 2020. Eveneens met het Hathor Consort bracht het ensemble twee jaar geleden de wereldpremière van een nieuw ontdekt *Stabat Mater* van František Tuma, dat ook op cd is verschenen. In 2021 was het ensemble in dit festival te gast met het programma *De schepping bezongen* en vorig jaar met een programma rond de Babylonische ballingschap. Verder bracht het ensemble tijdens de magere coronajaren nog andere nieuwe programma's, waaronder *Cela sans plus - onder de vleugels van Jossequin*.

In 2017 werkte het Pluto-ensemble samen met de danscompagnie ECCE aan de productie *MER-* met werken van polyfonisten als Ockeghem, De la Rue, Josquin en Brumel, tot muziek van Pärt en Britten. Tijdens het Festival Oude Muziek Utrecht 2018 bracht het ensemble het programma *Argonautics, op zoek naar het Gulden Vlies* met vijftiende-eeuwse muziek rond de beroemde orde van Filips de Goede. Begin deze maand was het ensemble in Utrecht te gast met een programma rond de Engelse componist John Coprario.

Marnix De Cat

Contratenor (altus) Marnix De Cat leidt het Pluto-ensemble. Hij is eveneens vast lid van het Gesualdo Consort Amsterdam en werkt geregeld samen met het Huelgas Ensemble, Collegium Vocale Gent, Currende en het BL!NDMAN saxofoonkwartet.

Marnix De Cat is specialist in het Franco-Vlaamse meerstemmige repertoire. Met het Pluto-ensemble slaat hij ook nieuwe muzikale wegen in. Van de veertiende-eeuwse *Ars Nova* en *Ars Subtilior*, via de Gouden Renaissance van Vlaanderen tot Italië, Frankrijk, Duitsland en Engeland, via muziek uit de barok tot en met hedendaagse polyfonie en minimal music.

Dit concert wordt opgenomen door L1 voor uitzending op een nader te bepalen datum en tijd, zie musicasacramaastricht.nl.

musicasacramaastricht.nl

MUSICA SACRA MAASTRICHT IS EEN COPRODUCTIE VAN Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof Maastricht. Filmselectie door Lumière Cinema.

DIRECTEUR-BESTUURDER Brigitte van Eck, directeur Theater aan het Vrijthof Maastricht

PROGRAMMACOMMISSIE Jacques Giesen (voorzitter), Jos Leussink (adviseur), Sylvester Beelaert, Bas Geerts, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen, Susanne Vermeulen en Saskia Törnqvist

RAAD VAN TOEZICHT Klaartje Peters (voorzitter), Michel Cobben, Barbara de Heer en Bas Huyser

FESTIVALLEIDING & FONDSNEWERWING Erwin Roebroeks MARKETING & PUBLICITEIT Willemijn Doelman en Emmanuel Merkus PRODUCTIE Raf Meijers HOOFDREDACTIE Erwin Roebroeks REDACTIE Philip Leussink, Jacinta Wetzer en Sylvester Beelaert VORMGEVING Philip Leussink UITBALIE Flora Minis en Susan Meisen TECHNISCHE COÖRDINATIE Judith Brijnzeels en Frank Wijnands EXPOSITIEBEGELEIDING Peter Snellens FACILITAIR Nandi Nijsten FINANCIËN Jos Spauwen

MUSICA SACRA MAASTRICHT is lid van De Verenigde Podiumkunstenfestivals.

MUSICA SACRA MAASTRICHT wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Theater aan het Vrijthof, VSB Fonds, Fonds 21, Elisabeth Strouwen Fonds en Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof. Met dank aan de Vrienden van Musica Sacra Maastricht en alle (concert-)locaties en samenwerkingspartners. De activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door anonieme giften van particulieren.

MEDIAPARTNERS NPO Klassiek, NTR, KRO NCRV, L1, Dagblad de Limburger, RTV Maastricht.

STEUN HET FESTIVAL Voor een bijdrage vanaf € 40 geniet u als Vriend van Musica Sacra Maastricht vele voordelen. Zie voor meer informatie en aanmelding • musicasacramaastricht.nl/over-ons/steun-het-festival

STICHTING MUSICA SACRA

Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht
• info@musicasacramaastricht.nl
• musicasacramaastricht.nl
• [facebook.com/MusicaSacraMaastricht](https://www.facebook.com/MusicaSacraMaastricht)

